

Jagna Rita Sobel

KATALOG PIECZĘCI PROBOSZCZÓW
ŚLĄSKICH KOŚCIOŁÓW PARAFIALNYCH
DO 1419 ROKU

KATALOG PIECZĘCI PROBOSZCZÓW
ŚLĄSKICH KOŚCIOŁÓW PARAFIALNYCH
DO 1419 ROKU

Jagna Rita Sobel

KATALOG PIECZĘCI PROBOSZCZÓW
ŚLĄSKICH KOŚCIOŁÓW PARAFIALNYCH
DO 1419 ROKU

Kraków 2024

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

✉ sekretariat@wroclaw.ap.gov.pl

© Copyright by Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 2024

Recenzenci

dr hab. Marcin Hlebionek, prof. UMK

prof. dr hab. Paweł Stróżyk, UAM

Opracowanie redakcyjne

Marlena Toczyłowska

Projekt okładki

Lesław Sławiński

ISBN 978-83-7795-032-6 (druk)

ISBN 978-83-8368-122-1 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788383681221>

Na okładce wykorzystano fotografię pieczęci Rudolfa, plebana w Głuchołazach z 6 maja 1312 r. (Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Rep. 88 nr 48 [74a])

Kopie cyfrowe pieczęci z Archiwum Państwowego we Wrocławiu wykonali Joanna Niwińska oraz Ryszard Bacmaga, pozostałe, o ile nie wskazano inaczej, wykonała autorka

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE WE WROCŁAWIU

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	7
WSTĘP	9
INDEKS PIECZĘCI	31
SKRÓTY RZECZOWE	35
SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE	37
BIAŁA NYSKA	63
BIERUTÓW	64
BOLESŁAWICE	66
BRZEZIMIERZ	67
GAJKÓW	68
GŁUBCZYCE	69
GŁUCHOŁAZY	70
JAKSONÓW	71
KARCZYN	72
KĄTY	73
KLUCZBORK	74
KOŻUCHÓW	77
LEGNICA	80
LEŚNICA	81
LIPNIKI	82
LUBANICE	83
LUBOMIERZ	84
LWÓWEK ŚLĄSKI	86
MINKOWICE	87
NOWA WIEŚ	88
NOWY KOŚCIÓŁ	89
NYSA	90
OLEŚNICA	94
OLSZYNIEC	95
OŁAWA	97
OPAWA	98

OSINA WIELKA	99
OTMUCHÓW	100
PACZKÓW	102
PRZEDBOROWA	103
ROKITNICA	104
SAMBOROWICE	105
SIEDLCE K. OŁAWY	106
STARA WIEŚ	107
STARY HENRYKÓW	108
STRZEGOM	109
STRZELIN	110
STUDNICA	113
ŚWIDNICA	114
TOPOLA	122
TRZEBNICA	123
TURÓW K. WROCŁAWIA	126
USKORZ WIELKI	129
WĘGRY	131
WIĄZÓW	132
WIŃSKO	133
WITOWICE	134
WLEŃ	135
WOŁÓW	136
WROCŁAW	137
ZĄBKOWICE	143
ZIĘBICE	146
ZŁOTORYJA	148
PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR I	150
PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR II	151
PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR III	153
PARAFIA NIEZIDENTYFIKOWANA NR IV	154
 ZUSAMMENFASSUNG	 156
INDEKS OSOBOWY	161
INDEKS GEOGRAFICZNY	166

PRZEDMOWA

Zainteresowanie pieczęciami śląskimi jest wyraźnie dostrzegalne już od początku XIX wieku i ma ścisły związek z sekularyzacją klasztorów śląskich. Zgromadzenie w jednym miejscu wielu archiwów klasztornych pozwoliło badaczom na podejmowanie różnorodnych analiz źródłoznawczych, w tym sfragistycznych. Pierwszym badaczem, który podjął studia nad śląską pieczęcią, był Johann Gustav Büsching, autor kilku prac analitycznych i tablic sfragistycznych (1815–1824). W miarę upływu czasu widzimy wyraźny wzrost liczby publikacji odnoszących się do pieczęci śląskich, w tym także kościelnych, oraz pierwsze, jak na swój czas profesjonalne wydawnictwa źródłowe (Alvin Schulz, 1871; Paul Pfothenhauer, 1879). Często powiązane były one ze studiami nad ikonografią śląską i heraldyką (Ewald Roehl, 1892), ale dotyczyły też problemów czysto sfragistycznych (pismo legendy pieczęci, przywieszenie, tłoki pieczętnie). Podjęto również badania nad pieczęciami gmin wiejskich, chociaż bardzo często sprowadzały się one tylko do publikacji ich wizerunków. Z badań prowadzonych w okresie międzywojennym na uwagę zasługują prace Helene Krahmer o pieczęci kościelnej do 1319 r. (1935) oraz Hansa Hugona Nehmiza o pieczętowaniu dokumentów książąt śląskich w XIII wieku (1939; w Bibliotece Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego przechowywany jest obszerniejszy maszynopis tej pracy). Najwięcej jednak uwagi sfragistyce śląskiej poświęcił prof. Marian Gumowski¹.

Do badań nad pieczęcią śląską powrócono po II wojnie światowej, w czym wiele zasługi położył prof. Marian Haisig, twórca gabinetów sfragistycznych we wrocławskich instytucjach: Muzeum Śląskim (ob. Narodowym), Bibliotece im. Ossolińskich i Archiwum Państwowym oraz licznych prac analitycznych, w których zagadnienia heraldyczne łączył ze źródłami sfragistycznymi. Problematyce sfragistycznej poświęcali swoje prace m.in. Paweł Babij, Władysław Fabijański, Beata Marcisz-Czapla, Tomasz Kałuski, Agata Tarnas-Tomczyk, Damian Tomczyk, Przemysław Wiszewski i inni. W ostatnim czasie największe

¹ Autor monumentalnej pracy *Pieczęcie śląskie do końca XIV wieku*, [w:] *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do roku 1400*, t. 3, red. W. Semkowicz, Kraków 1936, s. 247-440.

zasługi w badaniach śląskiej sfragistyki mają prof. Zenon Piech, autor znakomitej pracy *Ikonografia pieczęci Piastów*² oraz wielu świetnych studiów analitycznych, a także wrocławski badacz prof. Marek L. Wójcik³. Wskazać można także pracę Aleksandry Starczewskiej-Wojnar o śląskiej pieczęci wiejskiej⁴. W najnowszych pracach sfragistycznych, poza tradycyjnie ujmowanymi problemami badawczymi, bardzo mocno podkreśla się komunikatywną rolę pieczęci.

Książka Jagny Rity Sobel *Katalog pieczęci proboszczów śląskich kościołów parafialnych do 1419 roku* jest poszerzoną wersją pracy licencjackiej napisanej w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego pod opieką naukową prof. Marka L. Wójcika. Jagna Rita Sobel jest autorką kilku wnikliwych artykułów poświęconych pieczęciom śląskim, w tym artykułu nagrodzonego pierwszą Nagrodą im. Aleksandra Gieysztora⁵. W wyniku obszernej kwerendy archiwalnej i bibliotecznej Jagna Rita Sobel odszukała 133 woskowych odcisków pieczęci plebanów śląskich parafii, które mieszczą się w 77 typach sigillów należących do poszczególnych duchownych. Właściwy katalog został poprzedzony merytorycznym wstępem, w którym Autorka wskazała zasady katalogowania poszczególnych sigillów i dostosowała je do specyfiki materiału źródłowego. Zgromadzony materiał archiwalny będzie służył uczonym zajmującym się nie tylko naukami pomocniczymi historii, ale także dziejami duchowieństwa, kulturą średniowiecza śląskiego oraz komunikacji społecznej w tym czasie.

Rościsław Żerelik

² Z. Piech, *Ikonografia pieczęci Piastów*, Kraków 1993.

³ Autor monumentalnego katalogu *Pieczęcie rycerstwa śląskiego w dobie przedbusyckiej*, t. 1-2, Kraków–Wrocław 2018.

⁴ A. Starczewska-Wojnar, *Odcisnięta pamięć wspólnoty. Prawne i komunikatywne funkcje pieczęci gmin wiejskich na przykładzie zachodnich powiatów rejencji opolskiej w latach 1816–1933*, Opole 2020.

⁵ Zob. J.R. Sobel, *Sceny biblijne na średniowiecznych pieczęciach śląskich proboszczów*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 118 (2022), s. 413-438.

WSTĘP

Autorzy polskiego podręcznika sfragistyki z 1960 r., Marian Gumowski, Marian Haisig oraz Sylwiusz Mikucki, definiują pieczęć jako „znak rozpoznawczo-własnościowy określonej osoby fizycznej lub prawnej, wyciśnięty za pomocą twardego stempla w odpowiedniej masie plastycznej lub farbie”⁶. Zaraz również dodają, że pojęcie to obejmuje zarówno sam odcisk, jak i użyty do jego wykonania tłok pieczętny⁷. Termin ten uzupełnił sześć lat później Stefan Krzysztof Kuczyński, który pojmował pieczęć jako „znak wytłoczony przy pomocy twardego stempla w miękkiej masie i zaopatrzony w odpowiednie cechy obrazowe i napisowe, odnoszące się do jego właściciela – osoby fizycznej lub prawnej”. Zwracał więc uwagę również na rolę elementów pozwalających na identyfikację dysponenta⁸. W podobny sposób ponad pół wieku później ujmują pieczęć twórcy polskiej części opublikowanego w 2016 r. *Vocabularium internationale sigillographicum*, upatrując w niej „odcisk na nośniku powstały w wyniku przyłożenia tłoka ze znakami określającymi osobę prawną bądź fizyczną, stanowiący poświadczenie woli dysponenta” oraz „tłok pieczętny, którym został wykonany ten odcisk”⁹. Istotne *novum* wniósł w 2011 r. do nakreślonego tutaj sposobu definiowania pieczęci Marcin Hlebionek, kładąc nacisk przede wszystkim na jej aspekty funkcjonalne. Pod jej pojęciem – w węższym znaczeniu – rozumie on bowiem „powtarzalny znak uwierzytelniający dokument w miejsce podpisu bądź obok niego, mogący służyć także do fizycznego zabezpieczania nienaruszalności rzeczy lub pism, albo jako wykładnia woli dysponenta. Znak ten zazwyczaj jest powielany przez odcisnięcie matrycy [tłok, typariusz] w plastycznej masie bądź też w barwniku [odcisk]”, w szerszym

⁶ *Sfragistyka*, oprac. M. Gumowski, M. Haisig, S. Mikucki, Warszawa 1960, s. 59.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Stefan K. Kuczyński, *Pieczęć – zakres pojęcia i znaczenie*, „Biuletyn Numizmatyczny”, 15 (1966), s. 254. Zob. również uwagi M. Hlebionka, *Sfragistyka w systemie nauk. Podstawowe pojęcia sfragistyczne*, [w:] *Opracowanie materiałów sfragistycznych w archiwach. Wyniki prac zespołu naukowego powołanego przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych do przygotowania wskazówek metodycznych do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie archiwów państwowych*, red. P. Gut, M. Hlebionek, Warszawa 2020, s. 16-17, gdzie znajdują się rozważania na temat historii rozwoju definicji pieczęci.

⁹ *Vocabularium internationale sigillographicum*, eds K. Müller, L. Vrtel, Bratislava 2016, s. 108.

zaś – „każdy mechanicznie powielony za pomocą stempla [tłoka, typariusza] napis bądź wyobrażenie”¹⁰.

Przemianom ulegało również określenie funkcji, jakie w historiografii przypisywano pieczęci. Za podręcznikiem z 1960 r. Kuczyński wymienia wśród nich „rolę świadectwa wiarogodności i mocy prawnej, wykładnika woli jego właściciela [tzn. znaku – J.R. Sobel], jak również środka kontrolującego i zabezpieczającego nienaruszalność zamkniętego nią pisma lub przedmiotu”¹¹. W rozumowaniu tym wyraźnie dominuje postrzeganie pieczęci wyłącznie jako elementu kultury prawnej. Takie stanowisko jest niewątpliwie spuścizną długotrwałego traktowania sfragistyki jako dyscypliny niesamodzielnej, ściśle podporządkowanej dyplomatyce¹². Zmianę w tym zakresie przyniosły dopiero badania Zenona Piecha, który w latach 90. XX w. obok wymienionych już trzech funkcji pieczęci zasygnalizował jeszcze czwartą, a mianowicie informacyjną lub propagandową¹³. Opisane ustalenia bazowały jednak, jak zaznacza M. Hlebionek, na badaniach głównie średniowiecznego materiału, stąd pomijane były w nich funkcje pełnione przez pieczęcie nowożytne oraz te pochodzące z XIX i XX w.¹⁴ Uwzględnia je dopiero skonstruowana przezeń definicja przywołana wyżej.

Uzasadnione jest upatrywanie w ostatnim dziesięcioleciu minionego stulecia cezury, nowego etapu w polskich badaniach sfragistycznych. Od tego właśnie momentu, po latach stagnacji w okresie powojennym, nauka o pieczęciach zaczęła zyskiwać coraz większe zainteresowanie wśród historyków (i nie tylko)¹⁵. Widoczną oznaką tego procesu jest przede wszystkim poszerzenie się środowiska badaczy tych źródeł. Owocami ich pracy są liczne publikacje z obszernymi monografiami oraz edycjami (zwykle w postaci katalogów)

¹⁰ M. Hlebionek, *Pieczęć jako obiekt archiwalny. Wybrane problemy*, [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. 2: *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorażyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 309. Badacz ten sporo uwagi poświęcił także archiwalnym aspektom pieczęci, zarówno teoretycznym, jak i metodycznym, zob. m.in. idem, *W stronę Sigillum. Problemy opisu pieczęci w polskich archiwach*, „Archiwista Polski”, 44 (2006), 4, s. 9-26; idem, *Problemy opisu materiałów sfragistycznych w polskich archiwach*, „Sfragističnij Šoričnik”, 1 (2011), s. 222-251.

¹¹ *Sfragistyka*, s. 59; S.K. Kuczyński, *Pieczęć – zakres pojęcia...*, s. 254.

¹² Z. Piech, *Ikonoграфия pieczęci Piastów...*, s. 7-8, 11; S.K. Kuczyński, *Początki polskich badań sfragistycznych na tle europejskim*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej. Stan i perspektywy badań*, red. Z. Piech, J. Pakulski, J. Wroniszewski, Warszawa 2006, s. 12-13, 19.

¹³ Z. Piech, *Ikonoграфия pieczęci Piastów...*, s. 11.

¹⁴ M. Hlebionek, *Pieczęć jako obiekt archiwalny...*, s. 304-305.

¹⁵ Zob. spostrzeżenia poczynione przez Z. Piecha: *Współczesne badania sfragistyczne w Polsce. Osiągnięcia i postulaty*, „Sfragističnij Šoričnik”, 1 (2011), s. 160-188.

poszczególnych grup pieczęci¹⁶ oraz organizacja konferencji naukowych poświęconych *stricto* sfragistyce¹⁷. Zauważalny jest też wzrost zainteresowania ikonografią, z perspektywy której sigilla postrzegane są jako środek komunikacji obrazowej¹⁸. Świadomość potrzeby należytego opracowania zabytków

¹⁶ Zob. m.in. S.K. Kuczyński, *Pieczęcie książąt mażowieckich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978; K. Bobowski, *Dawne pieczęcie na Pomorzu Zachodnim. Zabytki prawa i kultury z epoki Gryfitów*, Szczecin 1989; Z. Piech, *Ikonografia pieczęci Piastów...*; *Ikonografia pieczęci* [w:] idem, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa 2003, s. 43–111; W. Fabijański, *Odlany metalowe pieczęcie w zbiorze sfragistycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (katalog)*, Wrocław 1999; idem, *Pieczęcie papierowe z podkładem w zbiorze sfragistycznym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, Wrocław 2009; M. Adamczewski, *Pieczęcie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej*, cz. 1: *Pieczęcie władz kościelnych do połowy XX wieku*, cz. 2: *Pieczęcie sądów szlacheckich do 1793 roku*, cz. 3: *Pieczęcie władz miejskich do 1950 roku*, Łódź 2010; M. Hlebionek, *Pieczęcie Piastów kujawskich*, Inowrocław 2011; idem, *Katalog pieczęci przy dokumentach samoistnych w zasobie Archiwum Państwowego w Bydgoszczy*, Warszawa 2012; T. Kałuski, *Pieczęcie cechów na ziemiach księstwa głogowskiego do połowy XIX wieku. Geneza i symbolika*, Warszawa 2013; B. Małachowska, *Pieczęcie miast księstw opolsko-raciborskiego i cieszyńskiego do roku 1740*, Katowice 2013, niepublikowana rozprawa doktorska, [on-line:] <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/107315/edition/101026/content> – 27 IV 2022; *Sigilla regum et reginarum Poloniae. Pieczęcie królów i królowych Polski ze zbiorów Archiwum Głównego Akt Dawnych*, wyd. 2, Warszawa 2015; I. Matejko-Peterka, *Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzezkich*, Warszawa 2016; M.L. Wójcik, *Pieczęcie rycerstwa śląskiego...*; *Pieczęcie królów i królowych polskich do 1572 r.*, red. M. Hlebionek, Toruń 2020 (*Katalog pieczęci Archiwum Państwowego w Toruniu*, z. 1); *Pieczęcie królów i królowych polskich od 1576 do 1795 r.*, red. M. Hlebionek, Toruń 2022 (*Katalog pieczęci Archiwum Państwowego w Toruniu*, z. 2); A. Starczewska-Wojnar, *op. cit.*

¹⁷ Z prezentowanymi w ich trakcie studiami zapoznać się można w wydawanych następnie tomach pokonferencyjnych: *Pieczęć w Polsce średniowiecznej i nowożytnej. Zbiór studiów*, red. P. Dymmel, Lublin 1998; *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*; *Zbiory pieczęci w Polsce*, red. Z. Piech, W. Strzyżewski, Warszawa 2009; *Pieczęcie herbowe – herby na pieczęciach*, red. W. Drelicharz, Z. Piech, Warszawa 2011 (II Krakowskie Kolokwium Heraldyczne), s. 227–250; *Wieża w heraldyce i sfragistyce polskiej*, red. A. Gut, P. Gut, Warszawa 2012; *Dawne pieczęcie. Typologia – metody badań – interpretacje*, red. Z. Piech, Warszawa 2015; *Inskrypcje na pieczęciach. Treści, formy, funkcje*, red. P. Pokora, M. Hlebionek, T. Kałuski, Poznań 2016 (Publikacje Instytutu Historii UAM, 125); *Pieczęcie – typariusz i odcisk. Kulturowe i prawne odniesienia*, red. T. Kałuski, M. Hlebionek, P. Pokora, Katowice 2023; *Pieczęcie w archiwach, bibliotekach i muzeach. Charakterystyka zbiorów, metody opracowania, konserwacja*, red. P. Gut, M. Hlebionek, J. Jankowska, Warszawa 2023.

¹⁸ Z. Piech, *Czy ikonografia historyczna powinna być nauką pomocniczą historii?*, [w:] *Tradycje i perspektywy nauk pomocniczych historii w Polsce. Materiały z sympozjum w Uniwersytecie Jagiellońskim dnia 21–22 października 1993 roku profesorowi Zbigniewowi Perzanowskiemu przypisane*, red. M. Rokosz, Kraków 1995, s. 119–141 (w szczególności s. 133 i przyp. 40); idem, *Znak jako przedmiot badań historycznych*, [w:] *Pamiętnik XV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, t. 1, cz. 2, red. J. Staszewski, Gdańsk–Toruń 1995, s. 245–258; idem, *Prawda, konwencja i treści ideowe w polskich źródłach ikonograficznych*, [w:] *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*, No 1249, *Prace historyczne*, z. 128, red. K. Baczkowski, Kraków 2001, s. 9–31; idem, *Źródła ikonograficzne w badaniach historyka mediewisty*, [w:] *Pytania o średniowiecze. Potrzeby i perspektywy badawcze polskiej mediewistyki*, red. W. Falkowski, Warszawa 2001, s. 187–201; idem, *Jakiej ikonografii potrzebują historycy?*, [w:] *Dzieło sztuki: źródło ikonograficzne, czy coś więcej? Materiały sympozjum XVII Powszechnego Zjazdu Historyków w Krakowie, 15–18 września 2004*, red. M. Fabiański,

sfragistycznych zgromadzonych w zasobach archiwów przejawia także środowisko archiwistów, czego dowodem są opublikowane ostatnio w tym celu wskazówki metodyczne¹⁹.

Ów swoisty renesans nie omija również pieczęci kościelnych²⁰. Dosyć dobrze rozpoznane zostały już sigilla niektórych biskupów, członków kapituł katedralnych i kolegiackich oraz opatów, a także reprezentowanych przez nich instytucji, tj. biskupstw, kapituł i klasztorów, co nie oznacza jednak, iż nie wymagają one dalszych studiów²¹. Zainteresowaniem cieszy się także nowożytna

Warszawa 2005, s. 19-36; idem, *Pieczęć jako źródło ikonograficzne. Ze studiów nad ikonografią historyczną*, „Sfragističnij Šoričnik”, 5 (2015), s. 21-87; T. Kałuski, *Badania nad wizualnością pieczęci w Europie Zachodniej i w Polsce. Główne kierunki i nowe możliwości interpretacji*, „Sfragističnij Šoričnik”, 3 (2012), s. 262-270; idem, *Semiotyka w badaniach sfragistycznych*, [w:] *Znaki i symbole w przestrzeni publicznej od średniowiecza do czasów współczesnych*, red. A. Jaworska, R. Jop, K. Madejska, Warszawa 2016, s. 11-19.

¹⁹ *Opracowanie materiałów sfragistycznych...*

²⁰ Z. Piech, *Współczesne badania...*, s. 181. Wcześniej, tj. w okresie PRL, sfragistyka kościelna nie przystawała do preferowanych przez władze komunistyczne nurtów badawczych. Spowodowany przez to brak zainteresowania historyków tym działem widoczny jest choćby w artykule M. Haisiga, *Osiągnięcia i postulaty w zakresie sfragistyki polskiej*, „Studia Źródłoznawcze”, 4 (1959), s. 164-166, w którym w ogóle nie sformulowano dotyczących go postulatów.

²¹ Zob. m.in. P. Wiszewski, *Średniowieczna śląska pieczęć klasztorna jako środek przekazu informacji (XIII–1 połowa XVI w.)*, [w:] *Pieczęć w Polsce...*, s. 11-29; M. Starnawska, *Pieczęcie zakonów krzyżowych na ziemiach polskich w średniowieczu jako źródło do ich dziejów. Perspektywy badawcze*, [w:] *Pieczęć w Polsce...*, s. 89-119; M.L. Wójcik, *Pieczęcie cystersów jemieńskich do połowy XVI wieku (z zespołu Rep. 85 Archiwum Państwowego we Wrocławiu)*, [w:] *Pieczęć w Polsce...*, s. 31-37; idem, *Średniowieczne pieczęcie cystersów rudyńskich*, [w:] *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej. Materiały z konferencji naukowej odbytej w klasztorze oo. Cystersów w Krakowie Mogile z okazji 900 rocznicy powstania Zakonu Ojców Cystersów. Poznań–Kraków–Mogila 5–10 października 1998*, red. A.M. Wyřwa, J. Dobosz, Poznań 2000, s. 405-415; idem, *Pieczęcie opatów rudyńskich*, [w:] *Klasztor cystersów w Rudach. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej odbytej 7 czerwca 2008 r. w Rudach*, red. N. Mika, Racibóř 2008, s. 41-56; idem, *Pieczęcie klasztoru Premonstratensek w Czarnowasach*, [w:] *Sztuka dawnego Opolu*, red. B. Czechowicz, J. Filipczyk, A. Kozieł, Opole 2018, s. 27-44; J. Pakulski, *Średniowieczne pieczęcie prałatów i kanoników kapituł katedralnych metropolii gnieźnieńskiej*, [w:] *Duchowieństwo kapituł w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej. Studia nad pochodzeniem i funkcjonowaniem elity kościelnej*, red. A. Radziński, Toruń 2000 (Opera ad historiam ecclesiam spectantia, Series I: Colloquia 1), s. 177-196; idem, *Średniowieczne pieczęcie kapituł katedralnych metropolii gnieźnieńskiej w świetle dotychczasowych badań*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 169-196; B. Marcisz-Czapla, *Pieczęcie biskupów lubuskich*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, 11 (2004), s. 75-97; eadem, *Święci w ikonografii nowożytnych pieczęci klasztornych na Śląsku*, [w:] *Człowiek – obraz – tekst. Studia z historii średniowiecznej i nowożytnej*, red. M.L. Wójcik, Dzierżoniów 2005, s. 89-107; P. Pokora, *Stan i perspektywy badań nad pieczęciami episkopatu średniowiecznej Polski*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 135-167; idem, *Herby na pieczęciach episkopatu doby jagiellońskiej (do końca XV wieku)*, [w:] *Pieczęcie herbowe...*, s. 109-190; idem, *Typologia i nazenwictwo pieczęci biskupich*, [w:] *Dawne pieczęcie. Typologia...*, s. 145-196; P. Stróżyk, *Średniowieczne pieczęcie templariuszy i joannitów na ziemiach polskich*, [w:] *Pieczęcie w dawnej Rzeczypospolitej...*, s. 197-217; idem, *Klasyfikacja pieczęci benedyktynskich i cysterskich z ziem polskich*, [w:] *Dawne pieczęcie...*, s. 197-206; E. Knappek, *Średniowieczne i wczesnonowożytne pieczęcie oficiarzy i wikariuszy generalnych krakowskich*, [w:] *Dawne*

sfragistyka parafialna²². Przyjrzenie się przez badaczy w pierwszej kolejności pieczęciom tych grup dysponentów zostało niewątpliwie spowodowane faktem, iż to one właśnie zachowały się w największej liczbie do naszych czasów. Zdecydowanie mniej szczęścia pod tym względem miały sigilla należące do niższego duchowieństwa, w tym także plebanów. Z pewnością jest to jedno z uwarunkowań, z powodu których nie doczekały się one dotąd pogłębionej analizy, ani nawet dokładnej inwentaryzacji.

Stan badań nad pieczęciami proboszczów, tak w polskiej, jak i zagranicznej historiografii, rysuje się nader skromnie²³. Spośród badaczy niemieckich zaledwie kilka zdań na temat interesujących nas artefaktów zamieścił w swojej syntezie Wilhelm Ewald, zaliczając do najczęściej występujących na nich wyobrażeń przedstawienia kapłana sprawującego Eucharystię oraz modlącego się przed figurą świętego²⁴. Spostrzeżenia te opatrzył ponadto reprodukcjami czterech zabytków z terenu Rzeszy²⁵. Podobnie lakonicznie w kwestii pieczęci plebanów wypowiedział się Erich Kittel, omawiając dwa sigilla proboszczów z Marburga oraz Klüz²⁶. Niewiele więcej uwagi poświęciła im autorka współczesnego niemieckiego podręcznika sfragistyki Andrea Stieldorf, podobnie

pieczęcie..., s. 285-325; M. Szymoniak, *Pieczęcie klasztoru bożogrobców w Miechowie*, [w:] *Dawne pieczęcie...*, s. 378-412; T. Kałuski, *Od przedstawień figuralnych do heraldycznych. Opaci lubiąscy i ich pieczęcie od schyłku średniowiecza do sekularyzacji klasztoru w 1810 roku*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 57 (2019), s. 159-210; idem, *Średniowieczne pieczęcie konwentu z klasztoru cysterskiego w Lubiążu – chronologia, ikonografia i kwestia autorstwa typariuszy*, „*Studia Źródłoznawcze*”, 59 (2021), s. 25-38.

²² Dorobek polskich badaczy w tym zakresie do 2011 r. zestawil Z. Piech, *Współczesne badania...*, s. 181, przyp. 65. Spośród prac, które ukazały się w następnych latach, wymienić można m.in. T. Kałuski, I. Matejko-Peterka, *Treści ideowe pieczęci parafii wiejskich na obszarze archidiecezji głogowskiej (XVIII-XX w.)*, [w:] *Wies w heraldyce...*, s. 149-170; A. Karpacz, *Typariusz pieczętny z dawnego kościoła pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Krzeszowie a przestrzeń wiejskiej świątyni*, „*Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ. Nauki Społeczne*”, 9 (2014), s. 183-209; T. Kałuski, *Inskrypcje na pieczęciach instytucji kościelnych oraz duchowieństwa w archidiecezji świebodzińskiej (XVII-XX w.)*, [w:] *Inskrypcje na pieczęciach...*, s. 93-121; G. Trafalski, *Treści i funkcje napisów w polu pieczęci parafialnych z XVIII-XIX wieku*, „*Sfragističnij Šoričnik*”, 6 (2016), s. 421-428; M. Szczepanowski, *Współczesne wzorunki napieczętnie parafii częstochowskich*, „*Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Humanistyczne*”, 16 (2017), s. 415-432.

²³ Szczegółowego omówienia dotychczasowych osiągnięć na tym polu dokonałam w artykule: J.R. Sobel, *Pieczęcie proboszczów – zapomniany dział sfragistyki. Przyczynek do badań nad pieczęciami kleru parafialnego na przykładzie pięciu sigillów śląskich plebanów z początku XIV w.*, „*Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka*”, 75 (2020), 1, s. 32-39. W tym miejscu dla usystematyzowania wyводу wypada mi jednak powtórzyć poczynione tam spostrzeżenia oraz uzupełnić je o nowe publikacje.

²⁴ W. Ewald, *Siegelkunde*, München–Berlin 1914 [reprint: München–Wien 1972], s. 219.

²⁵ *Ibidem*, tabl. 39, nry 6, 8, 9, 10.

²⁶ E. Kittel, *Siegel*, Würzburg 1970 (Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde, Bd. 11), s. 410-411.

skupiając się przede wszystkim na kwestiach dotyczących napieczętnej ikonografii²⁷. Wraz z końcem ubiegłego wieku u naszych zachodnich sąsiadów zaczęto publikować pojedyncze prace analityczne o sigillach plebanów, które są dziełem Michaela Gosmanna²⁸ oraz Enno Bünza (niekiedy przy współpracy z Petrem Kubínem)²⁹. Warto w tym miejscu odnotować, iż reprodukcje kilku pieczęci proboszczów z toruńskiego archiwum opublikował już na początku XX stulecia Bernhard Engel³⁰.

Nieco bardziej wnikliwych studiów dostarczają nam badacze czescy. Omawiając pieczęcie kościelne, Jarmila Krejčíková i Tomáš Krejčík nie pominęli tych należących do proboszczów. W swoim podręczniku czeskiej sfragistyki ukazali te zabytki jako bardzo różnorodne pod względem typów wyobrażeń napieczętnych (wymienili wśród nich przedstawienia piesze, hagiograficzne, dewocyjne, a także motywy chrystologiczne i maryjne)³¹. Sam T. Krejčík nie powtórzył już jednak tych spostrzeżeń w wydanej niespełna dekadę później rudymen tarnej monografii *Pečet' v kultuře středověku* – motywy na pieczęciach proboszczowskich ocenił w niej jako „zazwyczaj skromne”³². Konstatacja ta słusznie wzbudza zdziwienie, jeśli porówna się ją ze stanem badań ukazany m w poprzedniej publikacji. Fakt ten dobitnie potwierdza znikomą obecność tej grupy pieczęci w zainteresowaniach historyków. O sigillach plebanów nie zapomniał nadmienić autor najnowszego czeskiego podręcznika sfragistyki

²⁷ A. Stieldorf, *Siegelkunde. Basiswissen*, Hannover 2004 (Hahnsche Historische Hilfswissenschaften, Bd. 2), s. 72.

²⁸ M. Gosmann, *Ein Siegelstempel des Pfarrers Friedrich von Hüsten (um 1300) im Arnsberger Stadtarchiv*, „Jahrbuch Hochsauerlandkreis. Berichte, Erzählungen, Aufsätze, Gedichte”, 8 (1992), s. 37-39.

²⁹ E. Bünz, P. Kubín, *Sigillum Petri plebani de Glatbovia. Ein spätmittelalterliches Pfarrersiegel aus Klattau (Böhmen)*, „Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde”, 50 (2004), s. 35-45; idem, *Spätmittelalterliche Pfarrei- und Pfarrersiegel*, [w:] *Das Siegel. Gebrauch und Bedeutung*, Hrsg. G. Signori, Darmstadt 2007, s. 31-43; *Spätmittelalterliche Pfarrei- und Pfarrersiegel*, [w:] idem, *Die mittelalterliche Pfarrei. Ausgewählte Studien zum 13.-16. Jahrhundert*, Tübingen 2017 (Spätmittelalter, Humanismus, Reformation, 96), s. 334-351.

³⁰ B. Engel, *Die mittelalterlichen Siegel der Fürsten, der Geistlichkeit und des polnischen Adels im Thorner Ratharchive*, Danzig 1902, tabl. 3, nr 28 (pieczęć plebana w Plywaczewie), nr 39 (pieczęć plebana w Dobrzyniu), nr 40-42 (pieczęcie plebanów w miejscowości zapisanej jako *Pocrowo*). Oryginały trzech ostatnich: zob. Archiwum Państwowe w Toruniu, Listy cechowe, sygn. 4138. W rzeczywistości parafia plebana będącego właścicielem pieczęci oznaczonej przez B. Engla numerem 40 określona została w dokumencie jako Ostrów, a miejscowość parafialna dysponentów sigillów z numerami 41 i 42 jako *Patrkowo*. J. Wroniszewski, w pracy *Herby ryckarskie w średniowiecznej sfragistyce polskiej*, [w:] *Pieczęcie herbowe...*, s. 235, przyp. 34, zidentyfikował ją natomiast jako Piotrkowo.

³¹ J. Krejčíková, T. Krejčík, *Úvod do české sfragistiky*, Ostrava 1989, s. 63-66.

³² T. Krejčík, *Pečet' v kultuře středověku*, Ostrava 1998, s. 248.

Karel Maráz, chociaż zamieścił tam rozważania dotyczące wyłącznie zabytków XVIII-wiecznych³³. Jest to istotne *novum*, we wcześniejszych syntezach skupiano się bowiem głównie na tych z okresu średniowiecza. Im z kolei badacz poświęcił osobny artykuł, w którym analizował pieczęcie czeskich plebanów z lat 1283–1310³⁴. Przedtem krótkie studium na temat nowożytnych sigillów proboszczów z Koryčan i okolic przeprowadził natomiast Karel Müller³⁵. Narysowanego tutaj dorobku nie dostrzegła jednak Martina Bolom-Kotari, gdy podsumowywała współczesne osiągnięcia czeskich historyków na polu sfragistyki kościelnej³⁶, mimo że wcześniej uczyniła to – choć bardzo fragmentarycznie – Lucie Syrová, jej uczennica, w swojej pracy bakalarskiej³⁷. Warto jeszcze zauważyć, iż z zainteresowaniem badaczy z Republiki Czeskiej spotkały się również pieczęcie parafialne, czego wyrazem jest choćby magisterium Beaty Bartošovej³⁸.

Spośród dokonań naszych południowych sąsiadów nie można pominąć syntetycznej pracy słowackiego historyka Miroslava Glejtko dotyczącej średniowiecznych sigillów kościelnych, w której wzmiankuje również o pieczęciach proboszczów z ziem czeskich i niemieckich³⁹. Kilka lat później opublikował on także artykuł na temat inskrypcji na węgierskich sigillach kościelnych, w tym plebańskich, choć poczynione tam przezeń uwagi na temat tych drugich stanowią jedynie niewielki fragment całości⁴⁰.

Sfragistyka proboszczowska cieszy się pewnym zainteresowaniem także w historiografii brytyjskiej. Interesujące nas zabytki zostały lakonicznie omówione w wydany w 1996 r. *A Guide to British Medieval Seals*, w którym jako najbardziej typowe wskazano pieczęcie z wyobrażeniem postaci świętego

³³ K. Maráz, *Sfragistika. Studijní texty pro posluchače pomocných věd historických a archivnictví*, Brno 2014, s. 104.

³⁴ Idem, *K pečeti farního kléru v českých zemích v letech 1283–1310*, [w:] *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, red. P. Krafl, Praha 2008 (Opera Instituti historici Pragae, series C – Miscellanea, vol. 19), s. 623–629.

³⁵ K. Müller, *Pečeti koryčanských farářů v 17.–19. století*, „Archivní Sborník”, 11 (2005), s. 10–15.

³⁶ M. Bolom-Kotari, *Ecclesiastical Sigillography in the Czech Republic – Current Situation, Themes and Perspectives*, „Revista Portuguesa De História”, 49 (2018), s. 20–23.

³⁷ L. Syrová, *Česká sfragistická literatura mezi lety 1989–2013*, Hradec Králové 2015, niepublikowana praca bakalarska, [on-line:] <https://theses.cz/id/to5fnq/STAG83093.pdf> – 23 VII 2022.

³⁸ B. Bartošová, *Pečeti farních úřadů okresu Uherské Hradiště*, Brno 2015, niepublikowana praca magisterska, [on-line:] https://is.muni.cz/th/q540z/Magisterska_diplomova_prace.pdf – 23 VII 2022.

³⁹ M. Glejtek, *Stredoveká cirkevná pečat'. Pramen kresťanskej ikonografie*, Hradec Králové 2013, s. 181–182.

⁴⁰ Idem, *Texty na stredovekých cirkevných pečatiach uhorskej proveniencie (11.–16. storočie)*, [w:] *Inskrypcje na pieczęciach...*, s. 56.

ZUSAMMENFASSUNG

Katalog der Pfarrersiegel von Pfarrern der schlesischen Pfarrkirchen bis 1419

Es wird als gerechtfertigt angesehen, das letzte Jahrzehnt des vergangenen Jahrhunderts als Zäsur in der polnischen sphragistischen Forschung zu betrachten. Von da ab wurde die Siegelkunde nach der Stagnation in der Nachkriegszeit nicht nur unter den Historikern immer beliebter. Das sichtbare Zeichen dieses Prozesses ist vor allem der größere Kreis der Forscher, die sich mit solchen Quellen befassen. Die Früchte ihrer Arbeit sind zahlreiche Veröffentlichungen (darunter Monographien und Editionen – gewöhnlich in Form von Katalogen – bestimmter Gruppen der Siegel) sowie Wissenschaftskonferenzen, im Blickfeld deren sich die Sphragistik befindet. Bemerkbar macht sich auch das immer größere Interesse an der Ikonografie, in der das Siegel als Bildkommunikationsmittel wahrgenommen wird. Auch die Archivare sind sich dessen bewusst, dass die sphragistischen, in den Archiven aufbewahrten Denkmale gehörig zu untersuchen sind. Diese gewisse Renaissance betrifft auch Kirchensiegel. Ziemlich gründlich wurden bereits die Siegel mancher Bischöfe, Mitglieder der Dom- bzw. Kollegiatkapitel und Äbte sowie der von ihnen vertretenen Einrichtungen – d. h. der Bistümer, Kapitel und Klöster – erforscht, was aber keineswegs bedeutet, dass sie nicht mehr untersucht werden sollen. Aufmerksamkeit erregen auch neuzeitliche sphragistische Untersuchungen der Pfarrei- und Pfarrersiegel. Die Siegel dieser Gruppe der Siegelberechtigten wurden in erster Linie unter die Lupe genommen, weil die meisten von ihnen bis heute erhalten geblieben sind. Weit weniger Glück in dieser Hinsicht hatten die Siegel des niederen Klerus, darunter auch die der Pfarrer. Sicherlich wurden sie aus diesem Grund weder sorgfältig analysiert noch genau aufgelistet und beschrieben.

Der die Pfarrersiegel betreffende Forschungszustand stellt sich eher bescheiden dar. In der ausländischen Historiografie wurden ihnen lediglich lakonische Erwähnungen in der synthetischen, die Sphragistik thematisierenden

Abhandlungen gewidmet, obgleich auch einzelne analytische Beiträge aus der Feder deutscher, tschechischer, slowakischer und rumänischer Historiker (E. Bünz, M. Gosmann, P. Kubín, K. Maráz, K. Müller, M. Glejtek, A. Ștefan) anzutreffen sind. Die polnischen Forscher hatten auch wenig Interesse an den Pfarrei- und Pfarrersiegeln. Zuerst kommen sie lediglich in den Lehrbüchern von M. Gumowski, M. Haisig und S. Mikucki vor. Erst in den letzten Jahren entstehen die detaillierten Studien (J. Pierzak, L. Krudysz, J.R. Sobel). Die mittelalterlichen Pfarrersiegel aus den Pfarrkirchen Schlesiens, die das Forschungskorpus der vorliegenden Veröffentlichung sind, wurden bereits im 19. Jahrhundert untersucht, aber die Publikation der Arbeiten zu diesem Thema ging in den 1930er Jahren zu Ende. Nachdem die Reproduktion einzelner Pfarrersiegel in den Katalogen von A. Schultz und P. Pfothenhauer veröffentlicht worden war, beschrieben noch H. Krahmer und M. Gumowski diese Quellensammlung.

Die oben dargestellten Mängel in der Siegelkunde bewegten mich dazu, tiefere und breitere sphragistische Analysen des archivalischen Materials Schlesiens durchzuführen, was letztendlich zur Entstehung des vorliegenden Katalogs führte. Darin befinden sich die Siegel der Pfarrer, die als Hirten der Gemeinden unter der Aufsicht des Bischofs (vgl. J. Krukowski) angesehen werden dürfen. Das Kriterium der Auswahl dieser Denkmale bildet die in den Quellen belegte Siegelberechtigung eines Pfarrers, der das Pfarramt zur Zeit des Gebrauchs eines bestimmten Petschafts bekleidete, ohne darauf Rücksicht zu nehmen, ob dieses Amt im Text seiner Siegellegende erwähnt wurde. In den Situationen, in denen dieses Amt in der Inschrift nicht erwähnt oder wenn der darüber informierende Abschnitt der Umschrift zerstört wurde, erwies sich als notwendig, auf den mit solch einem Siegel versehenen Diplomtext bzw. auch auf die historischen Abhandlungen zurückzugreifen. Im Katalog befinden sich ebenfalls zwei Siegel der Kirchen: der St. Peter-Kirche in Liegnitz und der Magdalenenkirche zu Breslau, deren Legenden nur die Informationen über die Kirchenpatrone sowie die Pfarreitze beinhalten, ohne die Namen der Siegelberechtigten zu nennen.

Der geografische Anwendungsbereich, in dem das zu beschreibende Quellenmaterial entstanden ist, wird von den Grenzen Schlesiens (Niederschlesien, Oppelner Schlesiens, Oberschlesien, Troppauer Schlesiens, Glatzer Ländchen) abgesteckt. Einige Schwierigkeiten kann jedoch die Definition des Begriffs *schlesischer Pfarrer* (poln. *pleban śląski*) machen. Dabei wirft sich nämlich die Frage auf, ob darunter ein auf diesem Gebiet dienender Geistlicher zu

verstehen ist, oder auch ein Geistlicher, der nur aus Schlesien stammte und seinen geistlichen Dienst woanders leistete. Im Vorliegenden wird dieser Terminus zur Bezeichnung eines Geistlichen gebraucht, der innerhalb der oben erwähnten Grenzen Schlesiens arbeitete, ohne auf seine Herkunft einzugehen. Meine Interessen kreisen auch nicht um solche Geistlichen, die in Schlesien zur Welt kamen und dann anderswo wohnhaft waren.

Keine Zweifel weckt der Anfang des chronologischen Katalogumfangs: Er wird nämlich durch das Jahr 1228 bestimmt. Aus dieser Zeit kommt der älteste bekannte Abdruck des Pfarrersiegels von Heinrich, der seinen geistlichen Dienst in Lähn (poln. *Wlen*) leistete. Einige Bemerkungen zum Enddatum der Studie – d. h. 1419 – sind jedoch erforderlich. Diese Zäsur setzt die Zeit verheerender Kämpfe, zu denen im 15. Jahrhundert in Schlesien kam. Ihre Ursachen liegen zunächst in der Hussitenbewegung und dann im Machtstreit zwischen Matthias Corvinus (1443–1490) und Georg von Podiebrad (1420–1471). Besonders hart trafen diese Konflikte das Bistum Breslau, weil sie dort gravierende wirtschaftliche Probleme mit sich brachten. Destabilisiert wurde auch sein Pfarreinetz und viele Geistliche verloren ihre Existenzgrundlage. Dieses Datum darf somit als Wende in der Untersuchung der Geschichte der schlesischen Kirche angesehen werden, in die sich die vorliegende Studie einreihen lässt.

Der Katalog enthält 72 Pfarrersiegel in ihren originalgetreuen Abdrücken und einigen Kopien in Form des Gipsabgusses. Durchsucht wurden die polnischen, tschechischen, deutschen und österreichischen Archive: Staatsarchiv in Bromberg/Bydgoszcz, Kattowitz/Katowice Abteilung Ratibor/Racibórz, Oppeln/Opole, Breslau/Wrocław, Erzbischöfliches Archiv zu Gnesen/Gniezno, Posen/Poznań und Breslau/Wrocław, Archiv des Krakauer Domkapitels, Archiv der Pfarrei Maria Himmelfahrt in Glatz/Kłodzko, Nationalmuseum Breslau/Wrocław, Ossolinski-Nationalbibliothek Breslau/Wrocław, Lehrstuhl für Historische Hilfswissenschaften der Jagiellonen-Universität in Krakau/Kraków, Staatsarchiv in Prag/Praha, Kreisarchiv in Troppau/Opava, Hauptstaatsarchiv in Dresden sowie Haus- Hof- und Staatsarchiv in Wien.

Der Katalogaufbau stützt sich auf das in den 1970er Jahren von S. K. Kuczyński vorgeschlagene Modell, das im Laufe der Jahre nicht an Aktualität verlor. Dies bestätigt auch dessen ständiger Gebrauch durch die gegenwärtigen Herausgeber von sphragistischen Quellen. Dieses Modell passt nämlich besser zum geschilderten, in den zahlreichen polnischen und tschechischen Archiven vorzufindenden Material im Vergleich zum unter den Archivaren

weit verbreiteten, die Funktion eines Hilfsmittels für Aufzeichnung und Information erfüllenden Formular, das die Daten zum Petschaft und zu den damit aufgedruckten Stempeln enthält. Für die Wahl dieses Modells spricht ebenfalls das Fehlen der erhalten gebliebenen Petschaften, die zu den schlesischen Pfarrern gehörten.

Die Denkmale wurden in alphabetischer Reihenfolge nach den Namen der Ortschaften mit dem Pfarreisitz geordnet, in denen sie von den Siegelberechtigten gebraucht wurden. Da die Pfarrersiegel der zwei Kirchen in Breslau (Elisabethkirche und Magdalenenkirche) gefunden wurden, wurden die separaten Sammlungen aus diesen Pfarreien unterschieden, innerhalb deren die Siegel in chronologischer Ordnung beschrieben wurden. Hierin wurden die Daten deren Nutzung sowie die Vornamen (und – wenn es möglich ist – Familiennamen sowie Prädikate) der Siegelberechtigten angegeben. Wenn ein Pfarrer mehr Siegel gebrauchte, werden deren Typen mithilfe der Buchstaben (A, B) unterschieden. Die detaillierte Beschreibung jedes Siegels besteht aus den nachfolgenden Informationen:

Signaturliste der erhalten gebliebenen originalen Stempelaufdrücke. Mit einem Asterisk (*) wurde das Original (im Fall von mehreren Originalen) versehen, dessen Foto im Katalog zu finden ist;

Liste der Kopien von Siegeln in Form der Abgüsse;

Legendeninhalt, der in Übereinstimmung mit den neuesten, in der polnischen Historiografie gültigen Regeln der von M. Hlebioneck vorgeschlagenen Transkription von Siegelinschriften angegeben wird, wobei jedoch auch die Majuskeln und Minuskeln gebraucht werden;

Blasonierung des Siegels;

Siegeltyp nach der von mir vorgeschlagenen Pfarrersiegeltypologie, im Rahmen deren Siegel mit den persönlichen Zeichen der Siegelberechtigten, Siegel mit den Klosterzeichen, Siegel mit den hagiografischen Motiven (darunter zwei gemischte Subtypen mit der Figur eines Heiligen und einem persönlichen Zeichen des Besitzers sowie mit der Figur eines Heiligen und einem Klosterzeichen) und schließlich andere Siegel, die zu keiner der oben genannten Kategorie gehören;

Form und Größe des Siegels (alle Angaben in Millimetern angegeben, Siegelgröße an der Stelle der Siegelrandzerbröckelung wird aufgrund der Länge der erhalten gebliebenen Ränder rekonstruiert);

Wachsfarbe;

Art des Anbringens der Siegel;

- Angaben zu den Vertiefungen auf der Rückseite des Siegels;
- Bestätigungsformeln (wenn ein Siegel an mehreren Diplomen erhalten geblieben ist, werden die Signaturen sowie Daten der Dokumente in den Klammern angegeben);
- Veröffentlichte Siegelreproduktionen;
- Veröffentlichte Beschreibungen der Siegel oder Studien, in denen sie erwähnt wurden;
- Kommentare.

Die Beschreibung jedes Siegels wurde mit dem Foto des am besten erhalten gebliebenen Exemplars versehen. Jedes Mal wird der Name der Person oder Einrichtung genannt, der das konkrete Foto gehört. Falls das Foto von der Autorin der vorliegenden Arbeit gemacht wurde, wird darauf verzichtet, deren Namen anzugeben. Vor dem Katalog sind die Liste der Ortschaften mit dem Pfarreisitz sowie das Verzeichnis der dort dienenden Pfarrer vorzufinden, die das darin beschriebene Siegel gebrauchten. Den Siegeln wurden die auf bestimmte Positionen im Katalog verweisenden Nummern zugewiesen.

Schlüsselwörter: Sphragistik, Siegel, Pfarrer, Schlesien, Mittelalter, Katalog

Jednym z głównych zadań sfragistyki jako nauki pomocniczej historii jest niewątpliwie inwentaryzacja i publikacja zabytków sfragistycznych celem dostarczenia materiału źródłowego do dalszych studiów. Realizacją tego zadania jest prezentowany katalog pieczęci proboszczów kościołów parafialnych na Śląsku w okresie przedhusyckim. Obejmuje on 77 zabytków z lat 1228-1419. Wyszczególniono w nim informacje m.in. na temat ich zachowanych odcisków, tekstu legendy, wyobrażenia napieczętnego, elementów formalnych czy bibliografii. Opisy katalogowe zawierają również komentarz na temat interpretacji pieczęci oraz jej dysponenta, a także wysokiej jakości fotografie najlepiej zachowanego odcisku. Książka prezentuje materiał niepoddawany dotąd szerszym badaniom i niewątpliwie przyczyni się do dalszych studiów nad sfragistyką kleru parafialnego na średniowiecznym Śląsku.

„Trzeba zaznaczyć, że opracowanie to (co należy podkreślić – dobrej próby) musi cieszyć, ponieważ wyszło spod pióra badaczki najmłodszego pokolenia sfragistyków. To zdaje się dobrze rokować tej dyscyplinie na przyszłość. Książkę oceniam jako udaną. Rzuca ona snop światła na pole słabo do tej pory eksplorowane przez sfragistyków. Z archiwalnego punktu widzenia stanowi z kolei formę inwentarza idealnego pieczęci używanych przez interesującą Autorkę kategorię dysponentów”.

(z recenzji dra hab. Marcina Hlebionka, prof. UMK)

„Mamy do czynienia z publikacją bardzo dobrze przygotowaną, zgodnie z wymogami kształtującymi tego rodzaju opracowania, prezentującą wysoki poziom naukowy i wpisującą się w naukowe potrzeby prężnie rozwijającej się sfragistyki”.

(z recenzji dra hab. Pawła Stróżyka, prof. UAM)

Jagna Rita Sobel – absolwentka studiów historycznych w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, członkini poznańskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Heraldycznego oraz Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii. Trzykrotna laureatka Stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla studentów za znaczące osiągnięcia naukowe na rok akademicki 2021/2022, 2022/2023 i 2023/2024. Laureatka Nagrody im. Aleksandra Gieysztora w kategorii artykuły za rok 2023. Jej zainteresowania naukowe obejmują historię ziem polskich (w szczególności Śląska) w średniowieczu oraz nauki pomocnicze historii, w tym przede wszystkim sfragistykę i dyplomatykę. Obecnie prowadzi badania nad śląską sfragistyką plebańską w średniowieczu oraz dyplomatyką i kancelarią biskupa wrocławskiego Henryka z Wierzbnej.

ISBN 978-83-7795-032-6

<https://akademicka.pl>